

מצוות ההסיבה בפסח

א. פתיחה:

במשנה הראשונה בפרק עשירי במסכת פסחים מבוארת חובת ההסיבה כליל הסדר:

"ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב,
ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי"

בתורה מוזכר חיוב אכילת המצה, אך לא נזכר דבר בענין ההסיבה. מכיון שההסיבה אינה חובה מדאורייתא ברור לכאורה כי האוכל מצה בלא הסיבה – יצא ידי חובת המצווה מהתורה. גם מנוסח המשנה משמע בפשטות כי מדובר במצווה, אך אין כאן דין המעכב את מצוות אכילת המצה.

ב. התמיהה:

אולם בדברי הטור והשו"ע מבואר כי האוכל מצה בלא הסיבה – לא יצא:

"כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא,

וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה" (שו"ע תעב, ז)

כיצד יובנו הדברים!?

הרא"ש מביא מקור מדברי הגמרא ממנו עולה כי ההסיבה מעכבת את מצוות המצה:

"ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן, ואם אכל בלא הסיבה - לא יצא, כדאמר ריב"ל "השמש

שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא", משמע: מיסב – אין, לא מיסב – לא, ואם אכל בלא הסיבה יחזור

ויאכל בהסיבה" (רא"ש, פסחים פרק י, סימן כ)

אף שיש כאן מקור לדברים, הרי שהסברא בדבר עדיין תמוהה: כיצד חיוב ההסיבה שנתקן ע"י חכמינו יכול לגרום לכך שהאדם ייחשב כאילו לא קיים כלל את דין התורה לאכול מצה כליל הסדר?

ג. דרך ראשונה לתירוץ:

כדי להבין את הדברים נעיין יותר בחובת ההסיבה. הגמ' (פסחים קח, ע"א) מבארת כי חובת ההסיבה כליל הסדר היא רק בחלק

ממצוות הלילה:

"איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה.

יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה [יש שסברו שיש זקוק

להסיבה, ויש שאמרו שאינו זקוק]. ולא פליגי, הא - בתרתי כסי קמאי, הא - בתרתי כסי בתראי [ואין כאן מחלוקת,

אלא שאלו דיברו בשתי הכוסות הראשונות, ואלו דיברו בשתי הכוסות האחרונות]. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי

גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי - בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות. תרי כסי

בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה הוה [יש שהסבירו שהמצריך הסיבה דיבר בשתי הכוסות הראשונות, שהרי בהן

מתחילה החירות, אך בשתי האחרונות לא צריך הסיבה שהרי 'מה שהיה היה']. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי

כסי בתראי בעו הסיבה - ההיא שעתא דקא הויא חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה - דאכתי עבדים

היינו קאמר [ויש שהסבירו שהמצריך הסיבה דיבר בשתי הכוסות האחרונות שהרי רק בהן יש כעת חירות, אך בראשונות לא

צריך הסיבה שהרי עדיין אומר 'עבדים היינו']"

המצה מבטאת את יציאת עם ישראל לחירות: "מצה - על שום שנגאלו אבותינו במצרים" (משנה פסחים י, ה). משום כך יש להסב בעת אכילת המצה, שהרי ההסיבה מורה על חירות:

"בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר 'ואותנו

הוציא משם' וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה 'וזכרת כי עבד היית' - כלומר כאילו אתה

בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא

מיסב דרך חירות..." (רמב"ם, חמץ ומצה ז, ו-ז)

המרור מסמל את השעבוד והצרות, "מרור - על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים" (משנה שם), ומשום כך לא שייך להסב בעת אכילתו.

לגבי הכוסות מחלקת הגמרא בין שתי הכוסות הראשונות לשתי האחרונות: יש מי שסבר שההסיבה היא בראשונות, ויש מי שסבר שההסיבה היא באחרונות.

נראה שיש לבאר כך את דבריהם: הכוס הראשונה נאמרת על הקידוש, השניה על סיפור יציאת מצרים וחציו הראשון של ההלל, השלישית נאמרת על ברכת המזון, והרביעית על חציו השני של ההלל ועל הלל הגדול. הסברא להסב דווקא בראשונות היא משום שבראשונות אנו חשים יותר את גודל הנס: כאשר אנו יודעים כי 'עבדים היינו לפרעה במצרים' אנו מכירים בגודל הנס, חווים את המהפך שאירע כאן, ומסיימים את ההגדה מתוך תחושת חירות 'ברוך אתה השם גאל ישראל'. דומה הדבר לעולה חדש המגיע לארץ הקודש: בעיניו פלא הוא שעם ישראל שב לארצו. הוא מתמוגג מלראות יהודים הולכים עם טלית ברחוב, לראות שלטים בעברית, ולחזות במו עיניו בחיילים עברים הנלחמים באויבי ישראל. מי שנולד כאן בארץ ישראל, אינו חש כל כך בנס, שהרי מעולם לא חווה מציאות אחרת. זוהי הסברא להסב דווקא בכוסות הראשונות.

הגמרא מביאה גם סברא הפוכה: חובת ההסיבה היא דווקא בכוסות האחרונות, שהרי בהם מסתיים תהליך הגאולה ואנו מודים לה' בשירה ובהלל. בכוסות האחרונות יש כבר 'גאולה שלימה', ואילו הראשונות עוסקות עדיין בתהליך הגאולה. הדרך מעצם טבעה מלאה חתחתים ומהמורות, תהליך הגאולה רצוף קשיים וצרות, משברים ומורדות. משום כך לא שייך להסב בשלב זה בדרך חירות. דומה הדבר לסברתם של אלו הנמנעים מאמירת הלל ביום העצמאות: אמנם מכירים הם בכך שהקמת המדינה היא נס גדול וישועה לישראל, אולם מכיון שהם מודעים לקשיים שעדיין קיימים קשה להם לפצוח ברינה. הציפיה ליום שבו תלך המדינה כולה בדרך השם גורמת להם להימנע מהלל כעת, כל עוד הגאולה חלקית, כל עוד היא בדרך.

מכיון שראינו שאכילת המצה עניינה חירות, ומשום כך יש להסב בעת אכילתה, הרי שניתן לתרץ את קושייתנו:

כאשר התבוננו חז"ל בעניינה של מצוות אכילת המצה, וראו כי אכילתה מבטאת חירות, הם תיקנו להסב כחלק מדרך קיום מצוות התורה. ההסיבה אינה מצוה נוספת מדרבנן אלא היא תקנה של חכמים כיצד יש לקיים את מצוות התורה. האדם מרגיש חירות כשהוא מיסב, ולכן רק המיסב קיים כראוי את מצוות התורה לאכול מצה ולחוש את החירות.

ד. דחיית התירוץ:

אמנם יש להקשות על דרך זאת, מתוך דברי הגמרא בסוגיא הנ"ל בפסחים (דף קח, ע"א):

"אשה אצל בעלה - לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא - צריכה הסיבה.

בן אצל אביו - בעי הסיבה.

איבעיא להו: תלמיד אצל רבו מאי? תא שמע, דאמר אביי: כי הוין בי מר זגין אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף, אמר לן: לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים"

אם אכן חובת ההסיבה היא הדרך לקיום מצוות התורה – כיצד יכלו חכמים לפטור את האשה ואת התלמיד מחובה זאת?!

ניתן לתרץ כי האשה בטילה כלפי בעלה, וכן התלמיד בטל כלפי רבו. ההסיבה של הבעל ושל הרב פוטרת את כל הטפלים אליהם וכולם מקיימים את החירות יחד.

ה. כח החכמים:

אמנם תירוץ זה מסביר מדוע אם אינו מיסב אינו מקיים את המצוה מבחינה רעיונית, אבל סוף סוף מבחינה הלכתית יש לשאול איך ייתכן שדין דרבנן מבטל מצוה של התורה.

אמנם אחרי העיון במקורות נוספים ניווכח לדעת שיש כח ביד חכמים לבטל מצוה כאשר היא איננה נעשית על פי הכללים שקבעו חכמים.

נביא כאן שתי דוגמאות:

א. מן התורה אין צורך להשמיע לאוזנו את ברכת המזון. אולם חכמים קבעו שחייבים להשמיע לאוזנו, ולמדו זאת מקריאת שמע שם למדו מהמילה 'שמע' שיש חיוב מהתורה להשמיע לאוזנו, כנראה כדי לחזק את הריכוז והכוונה. חכמים למדו מדין קריאת שמע שהשמעה לאוזן היא מידה טובה, ומשום כך קבעו שיש לעשות כך גם בברכת המזון, שהיא מצוה מן התורה. הגמרא מביאה שם שאם לא השמיע לאוזנו לא יצא ידי חובתו (ברכות טו ע"א, ובתוס' ד"ה 'אי').

ב. מי שראשו ורובו בסוכה אך שולחנו מחוצה לה לא יצא ידי המצווה, אף שזו רק גזירה מדרבנן שחששו שמא ימשך אחר שולחנו (ברכות יא ע"א, וראה בתוס' שם ד"ה 'תני'). מכאן שיש כח ביד חכמים לבטל מצוה אם אין מקיימים אותה כפי הוראתם¹. כע"ז יש לומר גם לענייננו: דברי חז"ל המחייבים הסבה מגלים את המהות הפנימית של המצווה. חכמים תיקנו שמי שאינו מקיים את המצווה כפי שהורו - לא יצא ידי חובתו.

לסיכום: לשיטת הרא"ש ההסבה היא חלק אינטגרלי של מצות אכילת מצה ושתיית הכוסות

ו. שיטת הרמב"ם:

בראשית השיעור תמהנו על סברתו של הרא"ש הפוסק כי חובת ההסיבה היא לעיכובא.

נראה כי ראשונים אחרים אכן חולקים על פסיקתו:

"בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים... לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות... אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, אשה אינה צריכה הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה, ובן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכין הסיבה, אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות. והסיבת ימין אינה הסיבה, וכן

¹ ראה גם בפרי מגדים (א"א תפה, א): "...ועיין תוספות סוכה ג' א' ד"ה דאמר, כל דעבר אדרבנן לא יצא מן התורה, וכן כתבו בברכות [יא, א ד"ה תני] גבי קריאת שמע, ועיין תוספות יום טוב בסוכה פרק ב' משנה ז' [ד"ה לא] ופסחים שם [פ"י משנה ה ד"ה כל]... והנה **אם נשבע שלא להיסב במצה למאן דאמר [סימן תעב סעיף ז] לא יצא, אפילו הכי י"ל דהשבועה חלה, אף דעבר אדרבנן ולא יצא מן התורה, מכל מקום אין מושבע על זה מהר סיני, וכחצי שיעור [יו"ד סימן רלח סעיף ד]".**

המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה. ואימתי צריכין הסיבה? בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו. ושאר אכילתו ושתייתו - אם היסב הרי זה משובח, ואם לאו - אינו צריך" (רמב"ם, חמץ ומצה, פרק ז)

מלשון הרמב"ם עולה כי ישנה חובה להסב, אולם דין זה הוא חובה לכתחילה בלבד. מסתבר שאם דין זה היה לעיכובא לא היה נמנע הרמב"ם מלהזכיר זאת².

ראינו כי הרא"ש ביסס את דבריו על דיוק מהגמרא: "דאמר ריב"ל 'השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא', משמע: מיסב - אין, לא מיסב - לא, ואם אכל בלא הסיבה יחזור ויאכל בהסיבה" (רא"ש, פסחים פרק י', סימן כ). נראה שלדעת הרמב"ם אין מכאן כל הוכחה: היה מקום לומר שהשמש כלל אינו צריך להסב, כמו תלמיד שאינו מיסב בפני רבו, ולכן חידשה הגמרא שעל השמש להסב. כוונת הגמרא לומר שאם השמש לא היסב הוא לא יצא י"ח מצוות הסיבה, אולם וודאי שיצא ידי חובת מצוות אכילת מצה.

ז. שיטת הר"ן:

מעיון בדברי ראשונים נוספים נראה להוכיח כי אף הם לא פסעו בעקבות הרא"ש: ראינו לעיל כי נחלקו הדעות האם חובת הסיבה היא בשתי הכוסות הראשונות או בשתיים האחרונות. הגמ' פוסקת כי יש להחמיר למעשה בכל הכוסות:

"השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה"

הראשונים תמהו על פסיקה זאת: הספק כאן הוא בדין דרבנן, והרי קיימא לן 'ספיקא דרבנן לקולא'? שתי תירוצים נאמרו בדבר:

"והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו בעו הסיבה. ואף על גב דבעלמא קיימא לן איפכא דכל ספקא

דרבנן לקולא? הכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדין לרווחא דמילתא, כך פירשו ז"ל.

ולי נראה דעל כרחך בעי למיעבד הסיבה בכלהו, דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל

בתרווייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי" (ר"ן על הרי"ף, פסחים דף כג ע"א)³

לפי תירוצו הראשון של הר"ן, פירוש שמובא במהר"ם חלאווה ועוד, הרי שלכלל 'ספק דרבנן לקולא' יש מגבלה: כאשר ניתן להחמיר בקלות אזי אנו מחמירים גם בספק דרבנן. זאת כדי לעשות את ההלכה ברווח, ולצאת ידי כל הדעות.

הר"ן מוסיף פירוש משל עצמו: אם נקל ולא נחייב להסב בשתי הכוסות הראשונות, משום שההסבה בהן היא 'ספק דרבנן', הרי שכך נעשה גם בשתי הכוסות האחרונות. מכיון שכך הלא תבטל כאן חובת הסיבה לחלוטין, ומשום כך אין אנו מקילים בספק שכזה.

² ובתוס' (פסחים קח ע"א ד"ה 'כולהו') הסתפק האם מי שלא היסב בארבע כוסות יחזור וישתה אותן בהסיבה. כך פסק גם הרשב"ץ (בספרו 'יבין שמועה') שלא חייב לחזור 'אם שתאן בלא הסיבה... ידי ארבע כוסות יצא, ידי חירות לא יצא. אבל ראיתי בספר הטורים שכתב שצריך לחזור ולשתות בהסיבה, ואינו נראה מזה הטעם שכתבת" (ובסיום דבריו סתר הרשב"ץ את דבריו, ודנו בזה האחרונים).

³ הערת עורך: יש נפק"מ בין הטעמים: לפי הטעם הראשון אם שכח ולא הסב בשתי הכוסות האחרונות - יחזור וישתה אם אין לו טורח בדבר. לעומת זאת לפי התירוץ השני לא יחזור וישתה שהרי 'ספק דרבנן לקולא' וכבר היסב בשתי הכוסות הראשונות.

סברת הרא"ש, כפי שהבאנו לעיל, היא שההסיבה נתקנה אמנם ע"י חכמים, אולם יש לה תוקף מהתורה, והיא חלק של המצוה. אם כן ודאי שכך גם לענין ארבע כוסות, שדינם נאמר יחד עם חיוב הסבה, ולכן אם שתה בלא הסבה לא קיים מצות השתיה. ולכן לשיטת הרא"ש אין מקום לקושיית הר"ן שהקשה על פי שיטתו שדין ההסיבה הוא לא חלק מן המצוה אלא הוא חיוב בפני עצמו.

ה. קושיית רבי עקיבא אייגר:

כיון שהבאנו את דברי הר"ן נפנה לעיין בהם מעט.

רבי עקיבא אייגר מביא כי עקרון זה שחידש הר"ן מובא כבר בדברי התוספות בביצה, אולם הוא סותר דין המובא בבית יוסף: "כתב הר"ן פרק י' דפסחים 'ולי נראה דעל כרחך בעי למיעבד הסיבה בכולהו, דאי ניזל לקולא אמאי ניזל טפי בהני מבהני, ואי ניקל בתרווייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי'. וכזה כתבו תוס' פ"א דביצה (דף יד ע"א) כיון דלכל לישנא הוי קולא וחומרא, כיון דא"א להקל בשניהן דודאי עבדין שלא כהוגן מחמרינן בתרווייהו, ועיין מג"א (רס"י תקלח).

וקשה לי ממ"ש הרי"ף (פ"ג דמ"ק) באיבעיא דמנודה דבדרבנן לקולא ומותר ברחיצה ובנעילת הסנדל, הא מתני' דקתני וכן אתה מוצא במנודה מוכח דקאי על כל פנים על חד מנייהו, אי אנעילת הסנדל אי ארחיצה וחד מנייהו ודאי אסור, א"כ איך אפשר להקל בשניהן?! והרא"ש שם כתב על הרי"ף, כיון דאחדא ודאי קאי שדייא אנעילת הסנדל כדתני בתוספתא ובירושלמי. והב"י יו"ד (ס'י שנד) כתב עלה, כיון דלא פשט הגמרא מתוספתא איך נפשוט אנן?! והלכך לקולא עי"ש.

וקשה לי: הא אדרבא, אם אי אפשר לפשוט מהתוספתא - יהיו תרווייהו לחומרא! דבאיזה ניקל יותר?

ובתרווייהו אי אפשר להקל, דעביד חד ודאי שלא כהוגן. וצריך עיון"

קושייתו של רעק"א היא מדין אדם שנידוהו: מהברייתא ברור כי דינו שווה לדין אבל, או לגבי איסור נעילת הסנדל או לגבי איסור רחיצה. הבית יוסף הסיק שמכיון שיש כאן ספק בדין דרבנן יש להקל בשניהם. וכאן תמה הרעק"א: הלא לפי העקרון שחידשו התוספות והר"ן אין אנו פוסקים במצב כזה 'ספק דרבנן לקולא'!?

נראה שיש לחלק בין המקרים: דין ההסיבה בשתיית הכוסות הוא דין אחד, שמוסכם על כולם, וכל הספק הוא רק לגבי השאלה באלו כוסות מתקיים דין זה. אם נלך כאן לפי הכלל 'ספק דרבנן לקולא' יתבטל דין ההסיבה בכוסות לחלוטין. לעומת זאת איסור נעילת הסנדל במנודה אינו קשור לאיסור הרחיצה. יש לדון כל אחד מהאיסורים בנפרד, ועל כל אחד מהם ניתן לומר 'ספק דרבנן – לקולא'.

ט. הלכה למעשה:

כל השיעור התמקד במצב של דייעבד, כאשר האדם שכח להסב. אולם לכתחילה ברור כי יש להסב באכילת המצה (שו"ע תעה, א), ובשתיית ארבעת הכוסות (שו"ע תעג, ב), כפסק הגמרא.

בנוסף לכך אנו מסיבים גם באכילת הכורך (שו"ע תעה, א) ובאפיקומן (שו"ע תעז, א). לשיטת השו"ע⁴ (כרש"י ורשב"ם פסחים קיט ע"ב, ובערוה"ש תעז, ב דייק שכ"מ מדברי הרמב"ם חמץ ומצה ח, ט. שיטה אחרת יש לרא"ש ולחינוך ועוד ראשונים) עיקר מצוות אכילת המצה היא בתוך הארוחה, כפי שהפסח היה נאכל 'על השובע', ולכן המצווה מתקיימת באכילת האפיקומן, ויש להסב לפיכך באכילתו.

⁴ כך נראה מדברי השו"ע בס' תפכ, א. אמנם בשו"ע תעז, א, משמע שנקט כשיטת הרא"ש (שהרי כתב שהוא רק זכר לפסח, ורק החמיר לנהוג לאוכלו בהסיבה, וראה גר"א שם. ופר"ח ובפרמ"ג א"א סק"א ומשנ"ב בשעה"צ סק"ד).

באכילת המרור אין צורך להסב (שו"ע תעה, א). כך גם בברכת המזון אין להסב, שכן על הברכה להיאמר ביראה (טור סי' תפו, שו"ע קפג, ט). גם בזמן קריאת ההגדה נוהגים שלא להסב, כדי לאומרה במלא הריכוז וכובד הראש (משנ"ב תעג, עא, והנהוג להסב יש לו ע"מ שיסמוך). בסעודה אין חובה להסב אולם המיסב הרי זה משובח (רמב"ם חמץ ומצה ז, ח, וראה רמ"א תעב, ז, שלכתחילה ינהג כן, וראה מש"כ עליו בפר"ח וערוה"ש שם). בכרפס יש מחלוקת האם להסב (ראה ברכ"י תעג יד, ועוד).

ב'מוציא מצה' אנו אוכלים שתי כזיתים (שו"ע תעה, א). כדי לדעת האם יש להסב בשניהם עלינו להבין מדוע בכלל יש חובה לאכול שני 'כזית': יש שנקטו שצריך לאכול שני כזיתים היא משום שמברכים שתי ברכות 'על אכילת מצה' ו'המוציא', ויש לאכול כזית בשביל כל ברכה (ב"ח, מג"א, ועוד). לפי סברא זאת נראה שיש להסב רק באכילת כזית אחד. יש הסוברים שהסיבה היא משום שיש ספק האם ברכת 'על אכילת מצה' היא על המצה הפרוסה או על השלימה, ולכן יש לאכול כזית מהפרוסה וכזית מהשלימה (פר"ח, שועה"ר, משנ"ב). לפי סברא זאת נראה שיש להסב בשני הכזיתים, שהרי כל אחד מהם הוא ספק אכילת מצה. לפי שתי הסברות הללו החובה לאכול שתי כזיתים היא רק על עורך הסדר שבירך שתי ברכות על הפרוסה והשלימה. המסובים אינם צריכים לאכול אלא כזית אחד. אמנם מפשט השו"ע נראה כי גם המסובים יאכלו שני כזיתים:

"...ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד, ויטבלם

במלח ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד... ואחר כך יקח כזית מרור... ויברך על אכילת מרור ויאכלנו

בלא הסיבה" (שו"ע תעה, א)

נראה לפיכך כי הסברא בדבר היא אחרת: בליל הסדר ישנה מצווה לאכול כזית מצה, אולם בנוסף יש חובה לאכול כזית פת ביו"ט. שני החובות הללו מוטלות גם על המסובין ולפיכך על כולם לאכול שני כזית⁵. לפי הסבר זה חובת ההסיבה היא רק בכזית אחד. השו"ע פסק לאכול את שני הזיתים ביחד, שהרי אם יאכלם בזו אחר זו יהיה כאן הפסק בין הברכה לבין הכזית השני שיאכל (משנ"ב סק"ח, וראה שעה"צ ו לטעם נוסף). לפיכך למעשה אנו אוכלים את שתי הכזיתים יחד ומסיבים בשניהם.

מה הדין בדיעבד? השו"ע (תעב, ז) פסק כאמור כשיטת הרא"ש, ומשום כך האוכל מצה בלא הסיבה חוזר ואוכל מצה בברכה⁶. האשכנזים חוזרים אמנם לאכול שוב מצה אולם אין הם מברכים שוב 'על אכילת מצה', שכן הם חוששים לשיטת הראב"ה והראב"ן הפוסקים שכיום אין חובת הסיבה, שהלא היום אין אנו רגילים להסב ואין בזה תוספת נוחות אלא הכבדה. למעשה גם הספרדים לא מברכים, שהרי פוסקים 'ספק ברכות להקל' גם נגד דעתו המפורשת של השולחן ערוך⁷. השוכח להסב בארבעת הכוסות לדעתי אינו חייב לחזור ולשתות בהסיבה (כשיטת כה"ח תעב, מו⁸), שהרי יש כאן כמה ספיקות בדין הכוסות שעיקרן מדרבנן: ספק באיזה כוס יש להסב, וכן ספק שמא בימינו אין חובת הסיבה (כשיטת הראב"ה). חשוב להסב באפיקומן, משום שיש אומרים שכזית האפיקומן הוא עיקר מצות אכילת מצה, כי אוכלים את המצה הזו 'על השובע', כלומר בסוף הארוחה כשכבר לא רעבים, ואם כן אוכלים אותו ממש למצוה. אמנם השוכח להסב באפיקומן וקשה לו לחזור ולאכול שוב - יצא בדיעבד (משנ"ב תעז, ד, כה"ח תעב, מה, שו"ת חזו"ע סי' מה, ובפר"ח ושועה"ר היקלו גם כשהדבר אינו קשה לו. וראה משנ"ב

⁵ הערת עורך: כיוון בזה לדברי שו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סוס"י קל), ועיי"ש שציין שלא ניתן לצאת ידי חובת שתי המצוות הללו בכזית אחד משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות!

⁶ ביאו"ה תעב, ז, ד"ה 'לא יצא'.

⁷ הערת עורך: כך פסק גם הגר"מ אליהו (הובא ב'מקראי קודש' לרב הררי, הלכות ליל הסדר, ז, יט, בהערה).

⁸ הערת עורך: כ"כ בכה"ח ע"פ הב"ח וח"י ועוד. אמנם זה נגד השו"ע תעב ז. ראה בשו"ת חזון עובדיה סי' יג שהחמיר בזה כשיטת השו"ע והיקל הגרע"י רק לחולה וכדו', וראה רמ"א שם שהיקל רק בשתי כוסות אחרונות, ובביאו"ה שם שכן נקטינן להלכה כדעת הרמ"א (וכדעת המג"א וא"ר ושועה"ר ועוד), וראה במשנ"ב שם.

תעב, כב שלכאורה סתר עצמו וכתב שלעולם אין לחזור ולאכול שוב אפיקומן, וראה מה שתירץ ב'הלכות חג בחג' כב, ה). השוכח להסב ב'כורך' - אינו חוזר לאוכלו בהסיבה, משום שיש הסוברים שאין להסב ב'כורך' כיון שיש בו מרור שעניינו שעבוד (טור תעה, ב, בשם ר' יחיאל) ובדיעבד אנו סומכים עליהם (כה"ח תעה, ה, ע"פ הפר"ח ושועה"ר, ובשו"ת חזו"ע סי' מ' פסק שאם קשה לו לא יחזור לאכול ושהרוצה להחמיר תע"ב).

שמחים אנו על הגאולה לה זכינו, למרות כל הקשיים שעדיין ישנם. עלינו להתאמץ 'לפעול עם אל' בכדי לגלות את מלכות ה' בעולם ולקדם את גאולתן של ישראל. כך נזכה להסב כבני חורין בבית המקדש, בגאולה השלימה במהרה בימינו.